

ТОВЧ ДҮГНЭЛТ
ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛИЙН
ТАЛААРХ ДЭЛХИЙН ТАЙЛАН



World Health
Organization



THE WORLD BANK

ӨМНӨХ ҮГ

Хөгжлийн бэрхшээл нь амжилтанд хүрэхэд саад болох ёсгүй. Би амьдралынхаа ихэнх үеийг хөдөлгөөн, мэдрэлийн өвчтэйгөөр өнгөрүүлсэн боловч энэ нь намайг сансрын физикийн салбарт амжилт олж, амьдралдаа аз жаргалтай байхад минь саад болоогүй юм.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайланг уншихад миний өөрийн туршлагатай маш их холбоотой байлаа. Би дээд зэрэглэлийн эмнэлгийн тусламж авч байсан. Намайг тав тухтай ажиллаж амьдрахад боломж олгодог хувийн туслагч нарын багт би их итгэж найддаг. Тэд миний гэр, ажлын орчныг надад хүртээмжтэйгээр тохижуулж өгсөн. Компьютерийн мэргэжилтнүүд надад харилцааны туслах систем болон ярихад мэдрэгч төхөөрөмжийг хийж өгснөөр би лекц уншиж, бичиг баримт үйлдэж, янз бүрийн хүмүүстэй харилцаж байна.

Би олон талаар маш их азтай хүн. Физикийн ухааны онолын салбарт гаргасан миний амжилт намайг үнэ цэнэтэй амьдрахад тусалсан. Дэлхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ихэнх нь өдөр бүр амьд үлдэх, бүтээлч хөдөлмөр эрхлэх, хувийнхаа үүргийг гүйцэтгэхэд маш хүнд цаг хугацааг өнгөрөөдөг нь тодорхой.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн анхны тайланг би сайшааж байна. Энэхүү тайлан нь хөгжлийн бэрхшээлийн болон хувь хүн, нийгмийн үр нөлөөний талаарх бидний ойлголтонд гол хувь нэмрээ оруулна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгардаг хандлагын, бие бялдрын, болон санхүүгийн бэрхшээлүүдийг мөн энд тодотгож өгсөн байгаа. Эдгээр бэрхшээлүүдийг бид хамруулж анхаарлаа хандуулах ёстой.

Ер нь бол саад бэрхшээлүүдийг арилгаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг оролцуулж, хангалттай санхүүжилт болон тэдний чадавхийг нээх туршлага, үйл ажиллагаанд хөрөнгөө оруулах нь бидний ёсзүйн үүрэг юм.

Дэлхийн улс орнуудын Засгийн Газрууд нь эрүүл мэнд, сэргээн засалт, дэмжлэг тусалцаа, хөдөлмөр эрхлэлт шаардлагатай сая сая хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсээ анхаарч үзэхгүйн улмаас тэдэнд гялалзах боломж олддоггүй.

Энэхүү тайлангаас орон нутгийн, үндэсний болон олон улсын түвшинд хийх үйл ажиллагааны зөвлөмж гаргасан. Тиймээс энэ нь шийдвэр гаргагч, эрдэм шинжилгээний ажилтан, эмч, мэргэжилтэн, өмгөөлөгчид болон хөгжлийн бэрхшээлд хамрагдсан сайн дурын идэвхтнүүдэд үнэлж баршгүй удирдамж, зааварчилгаа болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц гарч, дараа нь энэхүү Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан хэвлэгдэн гарч байгаа нь энэ зуун хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг амьдарч байгаа нийгэмд нь хамруулах эргэлтийн цэг болно гэдэгт би найдаж байна.

Профессор Стефен В Хокинг

ҮДИРТГАЛ

Дэлхий дээр нэг тэрбум гаруй хүн ямар нэгэн хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдарч байгаа бөгөөд бараг 200 сая хүн үйлдлийн бэрхшээлтэй амьдарч байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн тархалт ихэсч байгаа учир ирэх жилүүдэд энэ асуудал бүх нийтийн анхаарлын төвд байх болно. Энэ нь хүн ам өндөр настай болж хөгжлийн бэрхшээлтэй болох эрсдэл өсч, мөн чихрийн шижин, зүрх судасны өвчин, хавдар, сэтгэцийн эрүүл мэндийн өвчин гэх мэтийн эрүүл мэндийн архаг нөхцөл байдал дэлхий дээр өсч байгаатай холбоотой.

Дэлхий дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хүртээмж, боловсролд хамрагдалт хангалтгүй, эдийн засгийн оролцоо бага байгаа зэрэг нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсээс илүү ядууралд өртөх шалтгаан нь болж байна.

Бидний байнга авч байдаг эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, тээвэр, мэдээлэл зэрэг үйлчилгээг авахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст саад бэрхшээл учирдаг. Энэ бэрхшээл нь анхаарлаас гадуур байгаа хүмүүст илүү хүнд тусдаг байна.

“Мянганы хөгжлийн зорилт 2015”-д илүү хурдан, илүү дээр хөгжилд хүрэхийн тулд бид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг эрх мэдэлжүүлж, хамт олны дэмжлэгтэйгээр тэдний нийгмийн харилцаанд оролцоход нь тулгардаг саад бэрхшээлийг арилгаж, чанартай боловсрол олгож, зохистой ажил олж, тэдний дуу хоолойг сонсож байх ёстой гэж зорилт тавьсан.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралыг сайжруулж, 2008 оны 5-р сард хүчин төгөлдөр болсон НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийг чиглүүлэх дэвшилтэт бодлого, хөтөлбөрт нотолгоо өгөхийн тулд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, Дэлхийн банкны групп хамтарч Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайланг боловсруулсан юм. Энэхүү олон улсын гэрээ нь хөгжлийн бэрхшээлийг хүний эрх, мөн хөгжлийн асуудал гэдэг бидний ойлголтыг бэхжүүлж өгсөн.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан засгийн газар, иргэний нийгмийн байгууллага болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн байгууллагын бүх шийдвэр гаргач хүмүүст ээлтэй орчинг бий болгох, сэргээн засалт, тусламж, үйлчилгээг боловсронгуй болгох, тохирох нийгмийн хамгааллыг баталгаажуулах, хамруулах бодлого, хөтөлбөрийг бий болгох, одоо байгаа стандарт, хууль дүрмүүдийг сайжруулж, мөн шинээр стандарт, хууль дүрэм боловсруулах зэрэг шатлалуудыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний хамт олны ашиг тусын тулд авахыг санал болгож байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эдгээр чармайлтын төвд нь байх ёстой.

Бидний эрхэм зорилго бол бид бүгдээрээ эрүүл, амар тайван, хүн ёсоор амьдрах, хамруулсан дэлхийг байгуулах явдал юм. Энэхүү эрхэм зорилгыг бодит болгохын тулд уг тайланд тусгагдсан нотолгоонуудыг ашиглахыг бид урьж байна.

Др. Маргарет Чан

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын
Ерөнхий захирал

Ноён Роберт Б Золик

Дэлхийн банк группын
Ерөнхийлөгч

ТОВЧ ДҮГНЭЛТ

Хөгжлийн бэрхшээл нь хүн төрөлхтөний нэгэн нөхцөл байдал юм. Бараг хүн бүр амьдралынхаа тодорхой нэг хэсэгт түр хугацаагаар эсвэл байнга хөгжлийн бэрхшээлтэй болдог. Өндөр настай хүмүүсийн үйлдэлд /функц/ бэрхшээл тулгарах нь элбэг байдаг. Хөгжлийн бэрхшээл нь иж бүрэн цогц асуудал юм. Агуулгаасаа шалтгаалаад хөгжлийн бэрхшээлтэй хавсарч илрэх сул талыг даван туулах арга нь олон янз, мөн системтэй байдаг.

2006 онд батлагдсан НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц нь “бүх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг бүрэн дүүрэн, тэгш эдлэхийг нь дэмжих, хамгаалах, баталгаажуулах, мөн тэдний эрхэм зэргийг хүндэтгэхийг дэмжих” зорилготой.

Энэ нь дэлхийн ойлголтонд том шилжилт хийж, хөгжлийн бэрхшээлд хариу үзүүлсэн бичиг баримт болсон.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралыг сайжруулах болон НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийг чиглүүлэх шилдэг боломжит шинжлэх ухааны мэдээллийг цуглуулсан.

Энэ нь дараах зорилготой. Үүнд:

- Засгийн газар болон иргэний нийгмийг шилдэг боломжит нотолгоон дээр үндэслэж хөгжлийн бэрхшээлийн ач холбогдлын иж бүрэн дүн шинжилгээгээр хангах
- Үндэсний болон олон улсын үйл ажиллагаанд зөвлөмж өгөх

Энэ тайланд агуулгын хүрээнд орсон *Үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF ангилал)* нь хөгжлийн бэрхшээлийг импэйрмент, үйл ажиллагааны хязгаарлалт, оролцооны хязгарлалтын шүхэр томьёо гэж тодорхойлдог. Хөгжлийн бэрхшээл нь хувь хүн эрүүл мэндийн нөхцөл байдал (тухайлбал: тархины саа, даун синдром, гутрал) болон орчны хүчин зүйл (тухайлбал: сөрөг хандлага, тээврийн хэрэгсэл, нийтийн барилга байгууламж хүртээмжгүй байх, нийгмийн тусламж дэмжлэг хязгаарлагдмал байх)-ийн хоорондын харилцаа сөрөг байдалд илэрдэг.

БИД ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛИЙН ТАЛААР ЮУ МЭДЭХ ВЭ?

Тархалтын тооцоо өндөр байна

Нэг тэрбум гаруй хүн буюу дэлхийн хүн амын (2010 оны дэлхийн хүн амын тооцоон дээр үндэслэж) 15 орчим хувь нь ямар нэгэн хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэртэй амьдарч байна гэсэн тооцоо гарсан. Энэ нь 1970 онд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас тооцоолж байсанчлан 10 хувь орчим байснаас илүү их байна.

Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар ойролцоогоор 785 сая хүн (15.6%), *Дэлхийн өвчний ачааллын– Global Burden of Disease* судалгаагаар 975 сая хүн (19.4%) 15 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдарч байна. *Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар* 110 сая хүн (2.2%) үйлдлийн хувьд бэрхшээлтэй, харин *Дэлхийн өвчний ачааллын– Global Burden of Disease* судалгаагаар 190 сая хүн (3.8%) “хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй” байна – хөгжлийн бэрхшээлийг эрүүл мэндийн нөхцөлд байдалтай

нийцүүлж гаргасан буюу дөрвөн мөчний саажилт, гүн гутрал, эсвэл хараагүй болох гэх мэт. Зөвхөн Дэлхийн өвчний ачааллын– *Global Burden of Disease* судалгаа хүүхдийн (0-14 нас) хөгжлийн бэрхшээлийг хэмждэг буюу 95 сая (5.1%) хүүхдийн 13 сая нь (0.7%) “хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй” байна.

Тоо өсч байна

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тоо өсч байгаа нь хүн амын насжилт уртсаж байгаатай холбоотой. Учир нь настан хүмүүс хөгжлийн бэрхшээлд өртөх эрсдэл нь илүү өндөр байдаг. Мөн дэлхий даяараа өвчин архагших нөхцөл байдал хөгжлийн бэрхшээлтэй хавсрах нь, тухайлбал: чихрийн шижин, зүрх судасны өвчин, сэтгэцийн өвчин ихэсч байна. Дунд болон доогуур орлоготой оронд амьдарч байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн 66.5% нь архаг өвчтэй байна гэсэн тооцоо байна(1). Зарим нэгэн оронд эрүүл мэндийн нөхцөл байдлын хандлага, орчны болон бусад хүчин зүйлсийн хандлага (авто замын осол, байгалийн гамшиг, зөрчилдөөн, хоолны дэглэм, бодисонд донтох) нь хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрт нөлөөлдөг.

Ялгаатай байдлууд

Хөгжлийн бэрхшээлийн нэг хэвийн ойлголтоор тэргэнцэртэй хүмүүс болон цөөн хэдэн “сонгодог” бүлгүүд буюу хараагүй, сонсголгүй хүмүүс байдаг. Гэтэл хөгжлийн бэрхшээл нь эрүүл мэндийн нөхцөл байдал, хувь хүний хүчин зүйл болон орчны хүчин зүйлсийн хоорондын харилцаанаас асар их шалтгаалдаг. Хөгжлийн бэрхшээл нь сул талыг дагуулдаг боловч бүх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс бүгд ижилхэн сул талтай байдаггүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд хөгжлийн бэрхшээл, мөн дээрээс нь хүйсийн ялгаварлан гадуурхалтыг илүү амсдаг. Сургуульд хамрагдалтын түвшин нь хүний биеийн сул талаасаа шалтгаалж харилцан адилгүй байдаг. Хөдөлгөөний бэрхшээлтэй хүүхэд оюун ухааны хомсдол эсвэл мэдрэмжийн сул талтай хүүхдүүдээс илүү сургуульд хамрагдах нь их байдаг. Хөдөлмөрийн зах зээлээс хамгийн их ялгаварлагддаг хүмүүс нь сэтгэцийн бэрхшээлтэй, эсвэл оюун ухааны хомсдолтой хүмүүс байдаг. Гуатемалагийн хөдөөний хүмүүсээс (2) Европын хүмүүсийн (3) нотолгоон дээр үзүүлсэнчлэн импэйрментийн хэлбэр нь илүү их байгаа хүмүүс ихэнхдээ арай илүү сул талыг амсдаг.

Эмзэг хүн ам

Хөгжлийн бэрхшээл нь эмзэг хүн амыг пропорциональ бусаар үүсгэдэг. Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар хөгжлийн бэрхшээлийн тархалт нь өндөр орлоготой орноос доогуур орлоготой оронд илүү их байдаг. Нэн ядуу хүмүүсийн тавны нэг, эмэгтэйчүүд, өндөр настнуудад хөгжлийн бэрхшээлийн тархалт бас илүү байдаг (4). Доогуур орлоготой, ажилгүй, боловсрол доогуур хүмүүс мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй болох эрсдэл өндөр байдаг. Сонгогдсон орнуудад хийгдсэн Олон үзүүлэлттэй багц судалгаагаар ядуу айлын, мөн угсаатны цөөнхийн хүүхдүүд бусад хүүхдүүдээс илүү хөгжлийн бэрхшээлд өртөх илүү эрсдэлтэй байдаг (5).

Хөгжлийн бэрхшээлтэй болгож байгаа саад бэрхшээлүүд юу байна вэ?

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц болон Үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF ангилал) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн оролцоог хязгаарлаж байгаа орчны үүргийг онцолсон байдаг. Тайланд дараах саад бэрхшээлүүдийг дурдаж байна. Үүнд:

- **Бодлого, стандарт тохиромжгүй байна.** Бодлогыг төлөвлөхдөө хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хэрэгцээг анхаардаггүй эсвэл байгаа бодлого стандарт нь мөрдөгддөггүй. Тухайлбал: хамран сургалтын бодлогын хувьд Бүх нийтээрээ боловсрол олох тунхаглалын хэрэгжилтийг хянах түншлэлд оролцсон нийт 28 орноос 18 нь л хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг сургуульд хамруулсан, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг энгийн сургуульд зучилдаггүй, эсвэл ерөөсөө хамран сургалт явагдаггүй гэдэг талаараа маш бага тайлбар өгсөн байдаг (6). Боловсролын бодлогод гарч байгаа нийтлэг дутмаг зүйл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургуульд хамруулахад зориулсан ямар нэгэн санхүүгийн болон бусад урамшуулал дутмаг, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, тэдний гэр бүлд зориулсан нийгмийн хамгаалал, дэмжлэг үйлчилгээ дутмаг байдаг.
- **Хандлага сөрөг байна.** Итгэл үнэмшил, мухар сүжиг, таамаглал боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, эрүүл мэндийн тусламж болон нийгмийн оролцоонд саад бэрхшээлийг бий болгож байдаг. Тухайлбал: багш, сургуулийн захиргаа, бусад хүүхдүүд болон гэр бүлийн гишүүдийн хандлага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг энгийн сургуульд хамруулахад нөлөө үзүүлдэг. Ажил олгогчид буруу ойлгож, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг энгийн хүмүүсээс илүү бүтээлч биш гэж үзэж, ажил хөдөлмөр эрхлэхэд нь зориулж ажлын байрыг тохируулж өгөхгүйгээс болж тэдний хөдөлмөр эрхлэх боломж нь хязгаарлагддаг.
- **Үйлчилгээний хангамж дутмаг байна.** Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл мэндийн тусламж, сэргээн засалт, тусламж дэмжлэг гэх зэргийн үйлчилгээг авахдаа маш дутмаг байдаг. Өмнө Африкийн дөрвөн орны судалгаанаас харахад зөвхөн 26-55% нь хэрэгтэй эмнэлгийн сэргээн засалтаа авч байна, 17-37% нь хэрэгтэй туслах хэрэгслээ авч байна, 5-24% нь хэрэгтэй халамжийн үйлчилгээгээ авч байна (7-10). Энэтхэгийн Уттар Прадеш, Тамил Надуд нэгдүгээрт зардал, хоёрдугаарт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл мэндийн байгууллагат очиж үйлчилгээ авч чадахгүй байгаа нь харагдсан (11).
- **Үйлчилгээг үзүүлэхэд асуудалтай байна.** Үйлчилгээг сайн зохицуулж чадахгүй, хангалттай ажилтангүй, ажилтнуудын ур чадвар сул байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх үйлчилгээний чанар, хүртээмж болон тохиромжтой байдалд нөлөөлж байна. 51 оронд хийсэн Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын судалгаагаар эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ хүргэж буй мэргэжилтнүүдийн чадвар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хэрэгцээнд нийцэхээргүй дутмаг гэж хоёр дахин их, эмчилгээ муу гэж дөрөв дахин, хэрэгцээтэй эрүүл мэндийн тусламжийг өгөхгүй байна гэж бараг гурав дахин их хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс тайлагнасан байна. Хувийн тусламж үзүүлдэг ажилтнуудын ихэнх нь бага цалин авдаг, сургалтанд муу хамрагдсан байдаг. АНУ-ын судалгаагаар нийгмийн тусламж үзүүлдэг ажилтнуудын 80% нь албан ёсны сургалт аваагүй эсвэл албан ёсны мэргэшилгүй байдаг (12).
- **Санхүүжилт тохиромжгүй байна.** Бодлого, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд хуваарилсан нөөц бололцоо үргэлж дутмаг байдаг. Үр дүнтэй санхүүжилт дутмаг байгаа нь үйлчилгээг тогтвортой болгоход хамгийн гол саад бэрхшээл болдог. Тухайлбал, өндөр орлоготой орнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн 20-40%-д нь өдөр тутмын

үйл ажиллагааны тусламж дэмжлэг нь тэдний хэрэгцээнд нийцдэггүй (13-18). Харин дунд болон доогуур орлоготой олон оронд засгийн газрууд нь тохирох үйлчилгээ үзүүлдэггүй, арилжааны үйлчилгээ үзүүлэгчид байхгүй эсвэл тэд ихэнх өрх гэрүүдэд хүрдэггүй. 51 оронд хийсэн 2002-04 Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар эрүүл мэндийн тусламжийн зардлаа багасгах эсвэл түүнээс чөлөөлөгдөх үйл ажиллагаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст бусад энгийн хүмүүсээс илүү их хүндрэлтэй байдаг гэжээ.

- **Дэд бүтэц, хүртээмж дутмаг байна.** Ихэнх барилга байгууламж (олон нийтийн барилга байгууламж хамрагдаад), тээврийн тогтолцоо болон мэдээлэл бүх хүнд ижил хүртээмжтэй биш байна. Тээврийн хэрэгслийн хүртээмж дутмаг байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажил хайх, эсвэл эрүүл мэндийн тусламж дэмжлэг саадгүй авахад үргэлж шалтгаан нь болдог. Дэд бүтэц, хүртээмжийн талаарх хууль дүрэмтэй орнуудын тайлангаас харахад, тэр байтугай 20-иос 40 жилийн өмнөх тоо баримтаар, тэд хуулийг маш доод түвшинд хэрэгжүүлдэг нь харагдаж байна (19-22). Бага хэмжээний мэдээлэл тохирох форматаар байдаг бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн харилцааны хэрэгцээний ихэнх нь хангагдаггүй. Сонсголгүй хүмүүс дохионы хэлний орчуулга авахад үргэлж бэрхшээлтэй байдаг: 93 оронд хийсэн судалгаанаас харахад 31 оронд дохионы хэлний орчуулгын үйлчилгээ ерөөсөө байдаггүй, 30 оронд 20 ба түүнээс бага дохионы хэлний мэргэшсэн орчуулагчтай байдаг байна (23). Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс энгийн хүмүүсийг бодвол үнэхээр бага мэдээлэл, харилцааны технологи хэрэглэдэг. Мөн зарим тохиолдолд тэд утас, телевиз, интернет гэх мэтийн хамгийн үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хэрэглэх боломжгүй байдаг.
- **Зөвлөгөө, хамруулах ажиллагаа дутмаг байна.** Ихэнх хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс тэдний амьралд шууд нөлөөлж байгаа асуудлын талаарх шийдвэр гаргах явцад хамрагдаж чаддаггүй. Тухайлбал хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тусламж, дэмжлэг тэдний гэрт хэрхэн хүргэгдэх талаар сонголт, хяналт дутмаг байдаг.
- **Тоо баримт, нотолгоо дутмаг байна.** Хөгжлийн бэрхшээлийн талаар харьцуулж болох, нарийн нягт хийсэн тоо баримт болон хөтөлбөрүүдийн талаар нотолгоо дутмаг байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлийн талаар ойлголт болон үйл ажиллагаанд саад болж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний нөхцөл байдлын талаарх тоо баримтуудыг ойлгосноор хөгжлийн бэрхшээлд оруулж байгаа саад бэрхшээлийг арилгах арга, үр дүнг сайжруулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг оролцох боломжийг олгох үйлчилгээг бий болгож болно. Тухайлбал: хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгамдаж буй янз бүрийн асуудлыг шийдвэрлэхээр орчин болон түүний үр нөлөөг сайжруулах илүү сайн, өртөг хямд арга замыг олж боловсруулах шаардлагатай.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралд хэрхэн нөлөөлж байна вэ?

Хөгжлийн бэрхшээлтэй болгож байгаа саад бэрхшээлүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст сул талыг амсахад нөлөөлдөг.

Эрүүл мэндийн үр дүн сул

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс нийт хүн амаас доогуур түвшинд эрүүл мэндийн тусламж авч байгаа нь баримтаар нотлогдох нь ихэсч байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр, нөхцөл байдлаас шалтгаалаад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хоёрдогч хүндрэл, хавсарсан өвчлөл, мөн насжилттай холбоотой нөхцөл байдлаас урьдчилан сэргийлж чадахгүй, илүү эмзэг байдалд ордог. Зарим судалгаагаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тамхи татах,

хоолны дэглэм муу сахих, бие бялдар идэвхгүй байх гэх зэрэг өндөр эрсдэлтэй зан үйл илүү байдаг гэсэн байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс мөн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл өндөр байдаг.

Хэрэгцээнд нийцээгүй сэргээн засалтын үйлчилгээ (туслах хэрэгсэл хамраад) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ерөнхий эрүүл мэндийн байдал муудах, үйл ажиллагаа нь хязгаарлагдах, оролцоо нь хязгаарлагдах, мөн түүнчлэн амьдралын чанар муудах зэрэг муу үр дүнд хүргэж болно.

Боловсролд олсон амжилт доогуур

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд үе тэнгийнхээ хөгжлийн бэрхшээлгүй хүүхдүүдээс сургуульд хамрагдах нь бага байгаа ба сургуульд суралцах, дэмжлэг авах түвшин нь бага байна. Доогуур болон өндөр орлоготой орнуудын аль алинд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй бүх насны хүмүүс боловсрол эзэмшин төгсөх нь бага байгаа бөгөөд ядуу оронд илүү байна. Бага сургуульд байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хувь, хөгжлийн бэрхшээлгүй хүүхдийн хувийн ялгаа Энэтхэгт 10%, Индонезид 60% байна. Дунд сургуулийн хамрагдалтын ялгаа Камбодид 15%, Индонезид 58% байна (24). Зүүн Европ зэрэг бага сургуульд хамрагдалтын хувь өндөр орнуудад ч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн ихэнх нь сургуульд хамрагддаггүй байна.

Эдийн засгийн оролцоо бага

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ажилгүй байх хандлага өндөр, ажил хөдөлмөр эрхэлдэг ч ихэнхдээ бага цалин авдаг. Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлгүй эрэгтэй хүмүүс (65%), эмэгтэй хүмүүс (30%)-ийг бодвол хөгжлийн бэрхшээлтэй эрэгтэй хүмүүс (35%), эмэгтэй хүмүүс (20%)-ийн хөдөлмөр эрхлэх түвшин доогуур байна. 27 оронд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (25) судалгаагаар хөдөлмөрийн зах зээл дээр хөдөлмөрийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс мөн насны хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсээс доогуур боломжтой байна гэсэн дүн гарсан байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин нь дунджаар 44% байгаа бөгөөд энэ нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсийн (75%) талаас дээгүүр байгаа юм. Идэвхгүй байдлын хувь нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүс (49% ба 20%)-ээс 2.5 дахин их байна.

Ядуурлын түвшин өндөр

Хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүстэй харьцуулахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ядууралд өртөх нь илүү байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнтэй өрх гэр нь хоол хүнс, аюулгүй ус, орон байр, ариун цэвэр болон эрүүл мэндийн тусламжийн хүртээмж хангалтгүй зэрэг нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүн болон тэдний өрх гэрийнхнээс илүү доройтож байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хувийн тусламж авах, эмийн тусламж эсвэл туслах хэрэгсэл авах зэрэг илүү зардлуудыг гаргадаг. Иймэрхүү илүү зардал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, тэдний гэр бүл орлогын хувьд хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүстэй харьцуулахад ядууралд өртөх магадлалыг илүү болгодог. Доогуур орлоготой орны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл мэндийн зардалдаа хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсээс 50%-иар илүү зардал гаргаж байна (4).

Хараат байдал ихэсч, оролцоход хязгаарлалттай

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хамт олны дунд амьдрах боломж муу, үйлчилгээ

хангалтгүй, институтэд илүү найдаж байгаа нь тэднийг бусдын хараат болгож, бусдаас салангид байхад нь нөлөөлж байна. АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй, дундаж насны, насанд хүрсэн 1505 хүмүүсийн дунд явуулсан судалгаагаар 42% нь хэн нэгэн туслах хүн байхгүй байсан учраас ор болон сандал руу шилжин сууж, хэвтэж чадахгүй байна (26) гэсэн дүн гарсан. Оршин суух газрын институтууд хараат бус байдлын дутмаг зүйл, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийт хамт олноос тусгаарлах, болон хүний эрхийн бусад зөрчлүүдийг хариуцдаг гэж тайлагнасан байдаг.

Ихэнх дэмжлэг гэр бүл болон нийгмийн сүлжээнээс ирдэг. Албан бус дэмжлэгт онцгой их найдах нь асран хамгаалагчдад стресс, тусгаарлах, нийгэм эдийн засгийн боломжоо алдах гэх мэт сөрөг үр дагаварт хүргэх болно. Гэр бүлийн гишүүд настай байх тусам энэ хүндрэл ихэсдэг. АНУ-д бусад гэр бүлийнхнээс арай бага цагаар ажилладаг хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхэдтэй гэр бүлийн гишүүд ажлаа орхих, санхүүгийн хүнд асуудалд орох, ажлаа өөрчлөх гэх мэт арга хэмжээ авч байна.

Саад бэрхшээлүүд ба тэгш бус байдал

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл мэнд, сэргээн засалт, тусламж дэмжлэг, орчин, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт гэх мэтийн үйлчилгээг авахад тулгарч байгаа саад бэрхшээлийг хэрхэн даван туулах талаар шинжлэх ухааны хамгийн шилдэг нотолгоог энэ Тайланд нэгтгэсэн билээ. Энэхүү Тайлангийн бүлгүүдэд маш дэлгэрэнгүй мэдээлэл орсон ба энэ нь НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралыг сайжруулахад чиглэсэн.

Эрүүл мэндийн тусламжинд тулгарч буй саад бэрхшээл

Өнөө үед хэрэгжиж байгаа эрүүл мэндийн тогтолцооны бүх түвшинг хамруулж, нийгмийн эрүүл мэндийн тусламжийн хөтөлбөрийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст илүү хүртээмжтэй болгосноор эрүүл мэндийн ялгаа болон хангагдаагүй хэрэгцээг багасгана. Бие бялдын, харилцааны болон мэдээллийн саад бэрхшээлүүдийг даван туулахын тулд байгууллагуудад бүтцийн өөрчлөлт хийх, тоног төхөөрөмжийг төгс хэв маягийн онцлогт тохируулах, харилцааны мэдээллийг тохирох форматуудаар гаргах, цаг авах тогтолцоонд тохируулга хийх, үйлчилгээ үзүүлэх альтернатив аргуудыг ашиглах зэрэг янз бүрийн хандлагуудыг эрүүл мэндийн тусламжийн нөхцөл байдалд ашигласаар ирсэн. Хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засалт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг одоо байгаа үйлчилгээнд бүрэн хамруулах, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг дэмжих, үзүүлэхэд бага нөөц бололцоогоор амжилттай чиглүүлж байна. Өндөр орлоготой орнуудад хөгжлийн бэрхшээлийн хүртээмж, чанарын стандартыг олон нийтийн, хувийн, сайн дурын үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй гэрээ хийсэний үндсэн дээр хийдэг. Үйлчилгээг онцлох, хувь хүнийг асрах төлөвлөгөө боловсруулах, асрах зохицуулагчийг олох зэрэг арга хэмжээнүүд нь эрүүл мэндийн иж бүрэн хэрэгцээтэй, мөн хүрэхэд хүнд бүлэг хүмүүст хүрдэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс анхан шатны тусламж үзүүлэх багаас үйлчилгээг авах ёстой, гэхдээ эрүүл мэндийн иж бүрэн тусламж дэмжлэг шаардлагатай үед мэргэжлийн үйлчилгээ, байгууллага, институтууд бэлэн байх ёстой.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хандлага, мэдлэг, чадварыг сайжруулахын тулд эрүүл мэндийн тусламж үзүүлдэг мэргэжилтнүүдэд боловсрол олгохдоо хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой мэдээллийг өгч байх ёстой. Боловсрол олгох болон сургалт зохион байгуулахдаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг өөрсдийг нь хамруулах нь мэдлэг, хандлагыг сайжруулж чадна. Өөрөө удирдах курс, ижил бэрхшээлтэй хүмүүс бие биендээ

туслах, мэдээллээр хангах зэргээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг өөрийнхөө эрүүл мэндийг удирдахад нь эрх мэдэлжүүлснээр эрүүл мэндийн үр дүнг сайжруулж, эрүүл мэндийн тусламжийн зардлыг багасгадаг.

Санхүүжилтийн сонголт нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хамрагдалт, боломжийг сайжруулж чадна. Үүнд эрүүл мэндийн үйлчилгээний даатгал, хамтран төлөх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст боломжийг баталгаажуулахад орно. Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний санхүүгийн эх үүсвэргүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд халааснаасаа төлөх төлбөрийг багасгах, шууд бус зардалд орлогын дэмжлэг үзүүлэх зэрэг нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний ашиглалтыг сайжруулна.

Санхүүгийн урамшуулал нь эрүүл мэндийн тусламж үзүүлэгчдийг үйлчилгээгээ сайжруулахад урам зориг өгнө. Үр дүнтэй анхан шатны тусламж болон зарлагадах механизмтай хөгжиж байгаа орнуудад зорилтот нөхцөлт бэлэн мөнгийг эрүүл мэндийн тусламжтай холбох нь үйлчилгээний хэрэглээг сайжруулж болно.

Сэргээн засалтанд тулгарч буй саад бэрхшээл

Сэргээн засалт нь хүний чадавхийг бий болгодог учир маш сайн хөрөнгө оруулалт байдаг. Тиймээс ерөнхий хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан эрүүл мэнд, хөдөлмөр эрхлэлт, боловсрол, нийгмийн үйлчилгээний тусгай хууль дүрмүүдэд сэргээн засалтыг оруулж өгөх ёстой. Эрүүл мэндийн нөхцөлт байдалтай хүмүүс, тэдний амьдарч байгаа газар нь аль болох ойрхон үйлчилгээ үзүүлэхэд дээрх чиглэлүүд дээр эрт арга хэмжээ авах асуудлыг бодлогод оруулж өгөх нь сэргээн засалтыг үр дүнтэй болгоно.

Харин бий болж, тогтсон үйлчилгээний хувьд чанар, боломжийг сайжруулах, хамрагдалтыг өргөсгөх, үр дүн, үр нөлөөг сайжруулахад анхаарлаа хандуулах ёстой. Нөөц бололцоо бага байгаа нөхцөлд үйлчилгээг хоёрдогч шатлалд шилжүүлж, хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засах хандлагаар хурдасгахад анхаарлаа хандуулах ёстой. Сэргээн засалтыг эрүүл мэндийн анхдагч, хоёрдогч тусламжинд оруулснаар сэргээн засалт сайжирна. Үйлчилгээний загварууд (хэвтэн эмчлүүлэх, амбулатори, гэрийн нөхцөлд тусламж үзүүлэх) болон эрүүл мэндийн үйлчилгээний түвшин (анхдагч, хоёрдогч, гуравдагч тусламж) хоорондын зуучлалын тогтолцоо сайжирна. Энэ нь хамт олон дунд үзүүлэх сэргээн засах тусламжийг үргэлжлүүлэх чухал хэсэг нь юм.

Туслах технологийн хүртээмжийг сайжруулсанаар бие даасан байдал ихэсч, оролцоо сайжирч, тусламж дэмжлэгийн зардал багасч болно. Туслах хэрэгсэл тохиромжтой гэдгийг баталгаажуулахын тулд орчин, хэрэглэгч хоёрыг нийцүүлэх шаардлагатай ба түүнд тохирсон хяналтыг тавьж байх ёстой. Туслах технологийн бүтээгдэхүүнийг орон нутагт үйлдвэрлэх, угсрах, импортын татварыг бууруулах зэргээр хүртээмжийг нь сайжруулж болно.

Сэргээн засалтын мэргэжилтнүүд дэлхий нийтээр дутмаг байгаа тул тэднийг чадавхжуулах сургалт шаардлагатай байна. Холимог болон түвшин олгох сургалтууд шаардлагатай байж болно. Нөөц бололцоо хангалтгүй нөхцөлд ажиллаж байгаа нь их сургуулийн эсвэл техникийн боловсролын димлом шаарддаг. Хөгжиж байгаа оронд сэргээн засалтын мэргэжилтэн бэлтгэхэд дунд түвшний сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, эсвэл өндөр хөгжилтэй орны дээд түвшний мэргэжилтэн ажиллуулах замаар хүндрэлийг даван туулах нь хэрэгжүүлж болох эхний шат байж болох юм. Хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засалтын ажилтан бэлтгэх нь газар зүйн хувьд хүртээмжтэй бөгөөд ажиллах хүчний хомсдолд болон газар зүйн хувьд тархсан байдалд хариу үзүүлж болно. Ажилтнуудад урамшуулал олгох механизм ашигласнаар үйлчилгээг тасралтгүй үргэлжлүүлж болох юм.

Эрүүл мэндийн тусламжинд тулгарч байгаа саад бэрхшээлүүдийг даван туулахад

санхүүгийн стратегиудад олон улсын хамтын ажиллагаа (тухайлбал, хүмүүнлэнгийн гамшгийн үед сэргээн засалтын тусламж үзүүлэх), олон нийтийн-хувийн салбарын түншлэл болон ядуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулж одоо хэрэгжиж байгаа үйлчилгээнүүдэд (тухайлбал, эмнэлгээс хамт олонд түшиглэсэн үйлчилгээ), санхүүжилтийг дахин хуваарилах, эсвэл дахин зохион байгуулах хамрагдана.

Туслах, дэмжих үйлчилгээнд тулгарч буй саад бэрхшээл

Хамт олны дундшилжүүлэх, туслах үйлчилгээг хүргэх, албан бус асран хамгаалагчдыг тусалж, дэмжих нь бие даасан байдлыг дэмжиж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, тэдний гэр бүлийн гишүүдийг нийгэм, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцуулж чадна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамт олны дунд байлгахын тулд тэднийг институтээс гаргаж, тусламж дэмжлэгийг (өдөр өнжүүлэх, асаргаа, гэрт дэмжлэг үзүүлэх) хамт олон дотор нь үзүүлэх шаардлагатай. Улс орнууд хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засах үйлчилгээний загвар руу хангалттай санхүүжилт, хүний нөөцтэйгээр шилжүүлэх тохиромжтой төлөвлөгөө зохиох хэрэгтэй. Хэрэв зөв төлөвлөж, сайн нөөц бололцоотой байвал хамт олны үйлчилгээ нь сайн үр дүнтэй байх боловч хямд байж чадахгүй байх. Засгийн газар үйлчилгээг хувийн салбарын үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй гэрээ хийж, татварын урамшуулал санал болгож, үйлчилгээг шууд худалдан авахад нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд төсөв суулгах зэрэг санхүүгийн төрөл бүрийн арга хэмжээнүүдийг бодож болно.

Засгийн газрын амлаж байгаа стратегит хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэх процедур болон тодорхой шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах, стандарт зохиох, түүнийгээ хэрэгжүүлэх хангамжийг зохицуулах, үйлчилгээ худалдан авч чадахгүй байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулж үйлчилгээг санхүүжүүлэх, мөн шаардлагатай үед үйлчилгээг шууд хүргэх зэрэг хамрагдана. Эрүүл мэнд, нийгэм болон барилгын салбарын хоорондын зохицуулалт нь тохирох тусламжийг баталгаажуулж, эмзэг байдлыг багасгана. Үйлчилгээ үзүүлэгчид үйлчлүүлэгчиддээ ил тод байж, тэдний харилцаа албан ёсны үйлчилгээгээр зохицуулагдах, тэднийг тусламжийн хэлбэрийн талаарх шийдвэрт оролцуулах үед “нэг хэмжээ бүгдэд таарна” гэдэг агентлагт түшиглэсэн хяналттай үйлчилгээнээс илүү хувь хүнд чиглүүлсэн үйлчилгээний үр дүн сайжирна. Дэмжлэг үзүүлэх ажилтан болон үйлчлүүлэгчид чиглэсэн сургалт зохион байгуулсанаар үйлчилгээний чанар, үйлчлүүлэгчийн туршлага сайжирна.

Доогуур болон дунд орлоготой оронд үйлчилгээ үзүүлэх дэмжлэгийг иргэний нийгмийн байгууллагуудаар дамжуулж хийх нь үйлчилгээний хүрээ болон хамралтыг өргөсгөж чадна. Хамт олонд түшиглэсэн сэргээн засалтын хөтөлбөр нь нэн ядуу, үйлчилгээ хүрдэггүй газарт үзүүлэхэд маш сайн үр дүнтэй. Мэдээллээр хангах, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, түр зуур амсхийх тусламж нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст дэлхий даяар хамгийн их тусламж үзүүлдэг албан бус асран хамгаалагчдад үр ашгаа өгнө.

Орчныг тохиромжтой болгох

Нийтийн барилга байгууламж, тээвэр, мэдээлэл, харилцаан дахь бэрхшээлийг арилгаснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн амьдралд оролцож, тэдний тусгаар байдал, хараат байдал багасна. Хүртээмжийг бий болгох, сөрөг хандлагыг багасгахад мэдээж гол шаардлагууд байдаг. Тэдгээр нь стандарт, олон нийтийн болон хувийн салбарын хоорондын хамтын ажиллагаа, хэрэгжилтийн зохицуулалт, манлайлах үүрэгтэй агентлаг, хүртээмжийн талаарх сургалт, төлөвлөгчид, архитекторууд, дизайнеруудад төгс хэв маягийг зориулан заах, хэрэглэгчдийг оролцуулах, олон нийтэд

боловсрол олгох гэх зэрэг юм.

Хуулиар хүчин төгөлдөр болсон хамгийн доод хэмжээний стандарт нь барилга байгууламж доторх саад бэрхшээлийг арилгахад шаардлагатай гэдгийг туршлага харуулж байна. Стандартад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг оролцуулж, холбогдох өөр өөр нөхцөл байдлуудыг тусгасан системтэй нотолгоонд суурилсан хандлага шаардлагатай. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн байгууллагуудаар дэд бүтэц, хүртээмжийн аудитыг гүйцэтгүүлэхийг дэмжиж болно. Нэн тэргүүний зүйлд хүрэх стратеги төлөвлөгөө болон амбицтай/нэр төрд дурласан/ зорилгууд ихсэх нь хамгийн хязгаарлагдмал нөөц бололцоог бий болгодог. Тухайлбал, шинэ барилга байгууламжинд дэд бүтэц, хүртээмжийг хамт төлөвлөх нь хуучин барилгад тохиргоо хийснээс шинэ барилгад 1%-ийн нэмэлт зардал оруулах нь хамаагүй хямд. Дараа нь дэд бүтэц, хүртээмжийг одоо байгаа нийтийн барилга, байгууламжинд бий болгох хууль, стандартын хамрагдалтыг өргөсгөж болно.

Тээврийн асуудал дээр хүртээмжийн онцлогийг ердийн засвар, сайжруулах төсөл, нийт зорчигчдод ашигтай, бага зардалтай төгс хэв маягийн дизайныг сайжруулах талаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон үйлчилгээ үзүүлэгчтэй хамтран зөвлөлдөж, нэн тэргүүний хийх зүйлээ тодорхойлсоноор аялалын сүлжээнд хүртээмжийг үргэлжлүүлэх зорилгыг биелүүлж чадна. Хөгжиж байгаа орнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд зориулсан дэд бүтэц бүхий автобус, түргэн тээврийн системүүдийг их хэмжээгээр бий болгож байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тээвэрлэхэд зориулсан таксинууд нь хувь хүмүүсийн шаардлагаар бий болдог учраас энэ нь хүртээмжтэй тээврийн системийн нэг чухал хэсэг юм. Тээврийн хэрэгслийн ажилтнуудыг сургалтанд хамруулах бас шаардлагатай, мөн засгийн газрын санхүүжилтийг багасгах, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг үнэ төлбөргүй зорчуулах зэрэг арга хэмжээ авч болно. Явган хүний зам, налуу зам, явган хүний гарцыг аюулгүй болгож, дэд бүтэц, хүртээмжийг баталгаажуулах хэрэгтэй.

Мэдээлэл, харилцааны технологит ойлголт нэмэгдүүлэх, хууль, дүрмийг батлах, стандарт боловсруулах, санал болгох сургалтууд гэх мэт хамрагдана. Телефон утасны реле, радио, телевизийн өргөн нэвтрүүлэг, дохионы хэлний орчуулга гэх мэтийн үйлчилгээнүүд болон мэдээллийг хүртэх форматаар гаргах нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг оролцох боломжийг бүрдүүлнэ. Зах зээлийн зохицуулалт, ялгаварлан гадуурхахгүй хандлагыг хэрэглэгчийг хамгаалах, олон нийтийн хангамжийн талаарх холбогдох хэтийн төлөвийг хамтарч боловсруулсанаар мэдээлэл, харилцааны технологийн хүртээмжтэй байдлыг сайжруулж чадна. Хууль дүрэм, хяналтын механизм сайтай орнуудад мэдээлэл, харилцааны технологи нь өндөр түвшинд байдаг. Гэхдээ технологийн шинэлэг санаануудын тохируулгыг нэг алхам урагшлуулж байх хэрэгтэй.

Боловсролд тулгарч буй саад бэрхшээл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ерөнхий боловсролын сургуульд хамруулах нь анхан шатны универсаль боловсролыг дэмжиж, ялгаварлан гадуурхалтыг арилгахад хувь нэмрээ оруулдаг өртөг хямд хандлага юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг боловсролд хамруулахад тогтолцоо болон сургуулиудад өөрчлөлт хийх шаардлагатай байдаг. Хамран сургалтын амжилт нь тухайн улс орнуудын тохирох хууль дүрмүүдийг батлах, бодлогын чиглэл тодорхой байх, үйл ажиллагааны үндэсний төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх, дэд бүтэц болон чадавхийг бий болгох, удаан хугацаанд санхүүжилт олгох хүсэл эрмэлзэлээс маш их шалтгаалдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд үе тэнгийнхээ бусад хүүхдүүдийн нэгэн адил стандартын боловсрол эзэмшихэд санхүүжилтийг өсгөх шаардлагатай байдаг.

Хамруулан сурах орчинг бий болгох нь бүх хүүхдүүдийг сурч, чадавхаа

нэмэгдүүлэхэд тус болдог. Боловсролын тогтолцоонд хичээлийн хөтөлбөр, багшийн арга зүй, үнэлгээ болон шалгалтын хэв загварт өөрчлөлт оруулж, сурагч төвтэй хандлагыг хүлээн авах хэрэгтэй. Олон орнууд хувь хүний боловсролын төлөвлөгөөг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг боловсролд хамруулахад дэмжих хэрэгсэл болгож авч хэрэгжүүлсэн байдаг. Боловсролын салбарт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тулгардаг бие бялдрын бэрхшээл нь ангиа солих гэх мэтийн энгийн арга хэмжээнүүдийг давах шаардлагатай байдаг. Зарим хүүхдүүдэд тусгай боловсролын багш, ангийн туслагч, эмчилгээ хийлгэх гэх мэтийн нэмэлт туслах үйлчилгээнүүд шаардлагатай болдог.

Ерөнхий боловсролын багш нарыг тохирох сургалтанд хамруулснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургахад багшийн итгэлтэй байдал, чадвар нэмэгддэг. Хамруулах зарчмыг багшийн сургалтын хөтөлбөрт оруулж, мөн багш нарыг хамран сургалтын талаар туршлагаа хуваалцах боломжийг олгох зэрэг бусад санаачлагуудыг хамт оруулах ёстой.

Хөдөлмөр эрхлэлтэнд тулгарч буй саад бэрхшээл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хөдөлмөр эрхлэлтэнд хамруулахад дэмжих, эхлэх цэг нь ялгаварлан гадуурхалтын тухай хууль юм. Хуулиар ажил олгогчид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ажилд авах, сонгох процедурыг хүртээмжтэй болгох, ажлын байр, цагийг тохируулах, туслах технологийг бий болгох зэрэг тохирох хэрэглэгдэхүүнүүдээр хангах ёстой. Ингэснээр хөдөлмөр эрхлэлтэнд гарч болох ялгаварлан гадуурхалтыг багасгах, ажлын байранд хүртээмжийг ихэсгэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс чадвартай, бүтээлч ажилтан гэдгийг бусдад харуулж, ойлголтыг өөрчилж чадна. Санхүүжилт олгох, татварын урамшуулал олгох зэрэг санхүүгийн арга хэмжээнүүд нь тохирох хэрэглэгдэхүүнийг бий болгоход ажил олгогч, ажилтан хоёрын хооронд гарах нэмэлт зардлыг багасгадаг.

Ерөнхий боловсролын мэргэжлийн сургалт, үе тэнгийнхэн бие биендээ сургалт зохион байгуулах, хүмүүжүүлэх, эрт арга хэмжээ авах зэрэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн чадварыг сайжруулахад хувь нэмрээ оруулдаг. Мөн хамт олонд түшиглсэн сэргээн засах хандлага нь чадвар, хандлагыг сайжруулж, ажлын байранд сургах, ажил олгогчдыг чиглүүлж болно. Олон оронд хэрэглэгчийн хяналттай хөгжлийн бэрхшээлийн хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээ нь сургалт, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн байдаг.

Хөгжлийн бэрхшээлийн менежментийн хөтөлбөрүүд нь ажилд ороход бэрхшээл бий болж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд (кейс менежментт, хянагчийг сургах, ажлын байрыг тохируулах, тохирох тусламжтайгаар ажилдаа эрт эргэн орох) ажилд буцаж орох түвшинг сайжруулсан. Зарим нэгэн үйлдлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд ажлын тусламжтай хөтөлбөрүүд нь чадварыг хөгжүүлэх, ажил хөдөлмөрт нь чиглүүлж өгөх зэргийг хийж чадна. Эдгээр хөтөлбөрүүдэд ажилд дасгалжуулах, мэргэжлийн ажлын сургалт, хувь хүнд тохирсон хяналт, тээвэр болон туслах технологиуд орж болно. Албан бус эдийн засаг давамгайлах үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хувиараа хөдөлмөр эрхлэхийг нь дэмжих, тохирсон зээлийн нөхцөлтэй, мэдээлэл хүртээмжтэй жижиг зээл хүртэхийг нь дэмжих нь чухал.

Нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ажилдаа эргэн орохыг нь дэмжих ёстой. Бодлогын сонголтуудад ажилдаа очих зардал, эсвэл тоног төхөөрөмжийн зардал гэх мэт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тохиолддог нэмэлт зардлыг нөхөн олгох орлогыг дэмжих, цагийн хувьд хязгаартай ажиллах, ажилдаа тохирсон төлбөр авч байгаа эсэхийг баталгаажуулах гэх мэт хамрагдана.

Зөвлөмж

Ихэнх орнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийнхээ амьдралыг сайжруулахын тулд олон арга хэмжээ авч явуулж эхэлсэн хэдий ч маш их зүйл хийгдээгүй үлдсэн байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тулгарч байгаа саад бэрхшээлүүдээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой ба хөгжлийн бэрхшээлээс үүдэн гарч байгаа сул талуудыг даван туулж болно гэдгийг уг тайлан нотолж байгаа билээ. Энд есөн заалт бүхий зөвлөмжийг гаргасан бөгөөд бүгд хоорондоо уялдаатай. Мөн бүлэг бүрийн эцэст тусгайлан зөвлөмж өгсөн байгаа.

Эдгээрийг хэрэгжүүлэхэд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлт, тээвэр, байшин барилга гэх мэтийн олон салбарууд, мөн засгийн газар, иргэний нийгмийн байгууллагууд (хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн байгууллагыг оролцуулаад), мэргэжилтнүүд, хувийн салбар, хөгжлийн бэрхшээлтэй хувь хүн, тэдний гэр бүл, ерөнхий олон нийт болон олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд хамтарч ажиллах шаардлагатай.

Улс орнууд үйл ажиллагаагаа өөрсдийнхөө онцгой нөхцөл байдалд тохируулж явуулах нь чухал. Хэрвээ нөөц бололцооны хомсдол байгаа тохиолдолд зарим нэгэн нэн тэргүүний үйл ажиллагаануудыг, тухайлбал техникийн тусламж, чадавх бэхжүүлэх зэргийг онцгойлон олон улсын хамтын ажиллагааны хүрээнд зохион байгуулж болно.

Зөвлөмж 1: Бүх тогтолцоо болон үйлчилгээг хүртээмжтэй болго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл байх, сайн сайхан байх, эдийн засаг, нийгмийн хамгааллын болон сурах, чадвараа хөгжүүлэх зэрэг маш энгийн хэрэгцээтэй. Эдгээр хэрэгцээг тухайн оронд хэрэгжиж байгаа ерөнхий (гольдролд оруулах) хөтөлбөр, үйлчилгээгээр хангаж байх ёстой.

Гольдролд оруулах гэдэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг аливаа нэгэн үйл ажиллагаа болон нийт хүмүүст зориулсан үйлчилгээ (боловсрол, эрүүл мэнд, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн үйлчилгээ)-нд бусдын нэгэн адил ижил тэгш оролцоход саад болж байгаа бэрхшээлд засгийн газар болон бусад гол хүмүүс анхаарлаа хандуулах процесс юм. Ингэхийн тулд хууль, бодлого, институт, болон орчинд өөрчлөлт хийж болно. Гольдролд оруулах нь зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хангаад зогсохгүй мөн өртөг хямд арга юм.

Гольдролд оруулахад хууль дүрэм, стандарт, бодлого, стратеги болон төлөвлөгөө хийх бүх түвшинд бүх салбарын хамтын ажиллагаа шаардлагатай байдаг. Тохирох хэрэглэгдэхүүн, төгс хэв маяг – агуулга нь чухал хандлагууд юм. Гольдролд оруулахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн янз бүрийн хэрэгцээнд нийцэх баталгаажилтыг хангахын тулд мөн үр дүнтэй төлөвлөгөө, тохирох хүний нөөц, хангалттай санхүүгийн хөрөнгө оруулалт, мөн зорилтот хөтөлбөр, үйлчилгээ (Зөвлөмж 2-ийг үзнэ үү) гэх мэтийн тусгай арга хэмжээг авах шаардлагатай.

Зөвлөмж 2: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан тусгай хөтөлбөр, үйлчилгээнд хөрөнгө оруулалт хий

Гольдролоороо явж байгаа үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамруулахаас гадна зарим хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тусгай арга хэмжээнүүд, тухайлбал, сэргээн засалт, туслах үйлчилгээ, эсвэл сургалт зэргийг хүртээмжтэй болгох шаардлагатай байж болно.

Сэргээн засалт ба туслах технологиуд, тухайлбал, тэргэнцэр, сонсголын аппарат зэрэг нь хүний биеийн үйлдэл (функц) болон бие даах байдлыг сайжруулдаг. Тухайн хамт олонд байгаа сайн тохируулсан туслалцаа болон дэмжих үйлчилгээ нь асрах хэрэгцээнд нийцэж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс бие даан амьдарч, нийгэм, эдийн засаг, соёлын амьдралд оролцох боломжтой болно. Мэргэжлийн сэргээн засалт, сургалт нь хөдөлмөрийн зах зээлийн боломжийг нээж өгнө.

Өөр олон олон үйлчилгээнүүд хэрэгтэй бөгөөд тэд илүү хүртээмжтэй, дэд бүтцийг нь хангасан, уян хатан, интеграцчилсан, сайн зохион байгуулалттай олон үүрэг бүхий үйлчилгээ, ялангуяа, хүүхэд нас болон насанд хүрсэн хүмүүст хүргэх үйлчилгээнүүд хэрэгтэй. Одоо хэрэгжиж байгаа хөтөлбөр, үйлчилгээнүүдийг дахин хянан үзэж, тэдний хамралт, үр дүн, үр нөлөөг сайжруулах шаардлагатай. Хийх өөрчлөлт нь соёл болон бусад орон нутгийн онцлог байдалд нийцсэн, орон нутагт туршсан, нотолгоонд суурилсан байх ёстой.

Зөвлөмж 3: Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөтэй бол

Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратеги нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн сайн сайхан байдлыг сайжруулах иж бүрэн, нэгдсэн, удаан хугацааны, алсын харааг бий болгох бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тусгайлсан үйлчилгээ болон ерөнхий бодлого, хөтөлбөрийг хамруулсан байх ёстой. Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратегийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хянах ажиллагаанд бүх салбар, гол хүмүүс оролцох ёстой.

Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь зорилгоо тодорхойлж, хариуцах агентлагийг тогтоож, шаардлагатай нөөц бололцоог төлөвлөн, хуваарилж, стратегийн богино болон дунд хугацаанд төлөвлөсөн тодорхой үйл ажиллагааг, тодорхой цаг хугацаанд хэрэгжүүлдэг. Стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд нөхцөл байдлын судалгаа хийж, хөгжлийн бэрхшээлийн тархалт, хэрэгцээ, нийгмийн болон эдийн засгийн байдал, үр нөлөө, мөн одоогийн үзүүлж байгаа үйлчилгээнд байгаа дутагдал, орчны болон нийгмийн саад бэрхшээл гэх мэтийн хүчин зүйлийг анхааралдаа авах ёстой. Зохицуулах, шийдвэр гаргах, байнгын хяналт тавих, тайлагнах, нөөц бололцоонд хяналт тавих зэрэг үүргүүдийг тодорхой болгосон механизм хэрэгтэй.

Зөвлөмж 4: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамруул

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс өөрсдийнхөө хөгжлийн бэрхшээл, тэдний нөхцөл байдлын талаар маш өвөрмөц ойлголттой байдаг. Бодлого, хууль, үйлчилгээг томъёолж хэрэгжүүлэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсээс зөвлөгөө авч, тэднийг идэвхтэй

оролцуулах ёстой. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг эрх мэдэлжүүлж, тэдний хэрэгцээг өмгөөлж, тэдний өмнөөс ярихын тулд байгууллагуудын чадавхийг бэхжүүлж, дэмжлэг үзүүлж болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс өөрсдийнхөө амьдралыг өөрөө хянах эрхтэй, тиймээс эрүүл мэнд, болосвсрол, сэргээн засалт, эсвэл хамт олны амьдралын талаар тэднээс шууд зөвлөгөө авах хэрэгтэй. Тусламж дэмжлэг авч шийдвэр гаргахад нь хувь хүмүүсийг хэрэгцээгээ болон сонголтоо хийх боломжийг олгох шаардлагатай.

Зөвлөмж 5: Хүний нөөцийн чадавхийг сайжруул

Хүний нөөцийн чадавхийг үр дүнтэй боловсрол, сургалтаар дамжуулж сайжруулж болно. Тухайн салбарын талаарх ажилтнуудын мэдлэг, чадварыг тоймлон харах нь тэдний чадавхийг сайжруулах үйл ажиллагаа явуулахад эхлэх цэг нь болно. Хөгжлийн бэрхшээл, хүний эрхийн зарчмын талаарх сургалтыг одоогийн хичээлийн хөтөлбөрт болон магадлан итгэмжлэгдсэн хөтөлбөрүүдэд оруулах хэрэгтэй. Үйлчилгээ үзүүлж байгаа болон үйлчилгээг удирдаж байгаа эмч, эмнэлгийн ажилтнуудад сэргээх сургалтыг явуулах шаардлагатай. Тухайлбал, Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламжийн ажилтнуудын чадавхийг бэхжүүлэх, шаардлагатай үед бэлэн байх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хүлээн авах чадвартай болгох, эрүүл мэндийн тусламжийг үр дүнтэй үзүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах гэх мэт.

Ихэнх оронд сэргээн засалт, тусгай боловсрол зэрэг салбарт ажиллах ажилтан хүрэлцээгүй байдаг. Сургалтын стандартыг мэргэжилтний түвшинд болон хэлбэрт тохируулан боловсруулах нь нөөц бололцооны дутагдлыг багасгахад тусална. Ажилтныг тухайн ажлын байрандаа тогтвортой ажиллах нөхцөлийг сайжруулах арга хэмжээг тусгайлан болон салбарт хамруулж болно.

Зөвлөмж 6: Тохирох санхүүжилтыг олгож, боломжийг сайжруул

Олон нийтэд хүргэдэг үйлчилгээний санхүүжилтийг тохиромжтой, тогтвортой байлгаснаар бүх зорилтот ашиг хүртэгчид сайн чанарын үйлчилгээг авч чадна. Гэрээгээр үйлчилгээ үзүүлж, олон нийтийн болон хувийн түншлэлийг дэмжиж, төсвийг үйлчлүүлэгч төвтэй тусламж, үйлчилгээ болгож хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст шилжүүлснээр үйлчилгээ сайжрахад хувь нэмэр болно. Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратеги болон холбогдох үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулах үед тухайн санал болгож байгаа арга хэмжээг боломжтой, тогтвортой болгоход анхаарлаа хандуулж, тохирох санхүүжилтийг олгох ёстой.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан бараа, үйлчилгээний боломжтой байдлыг сайжруулахын тулд, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой гарч буй нэмэлт зардлыг нөхөн төлүүлэхийн тулд эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалын хамрагдалтыг өргөсгөж, ядуу, эмзэг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст чиглэсэн хөтөлбөрүүдээс ашиг хүртэж, тээврийн хөлсийг бууруулж, эмнэлгийн хэрэгсэл болон туслах технологийг удаан хугацаагаар импортын татварыг багасгасгах зэрэгт анхаарлаа хандуулах ёстой.

Зөвлөмж 7: Олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүл

Бие биенээ хүндлэх, ойлгох нь хамруулсан нийгэмд хувь нэмрээ оруулж буй хэрэг. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ойлголтыг сайжруулж, сөрөг ойлголтын эсрэг зогсох, хөгжлийн бэрхшээлийг үнэн зөв төсөөлөх нь амин чухал юм. Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх мэдлэг, итгэл үнэмшил, хандлагын талаар мэдээлэл цуглуулах нь олон нийтийн буруу ойлголтыг олж илрүүлэхэд тус болно. Боловсрол, олон нийтийн мэдээллийг гүүр болгож болно. Засгийн газар, сайн дурын байгууллага, мэргэжлийн нийгэмлэгүүд, ХДХВ, сэтгэцийн өвчин, уяман өвчин зэрэг анхаарлаас гадуур байдаг асуудлаар олон нийтийн хандлагыг өөрчлөхийн тулд нийгмийн маркетингийн кампанит ажлуудыг зохион байгуулахад анхаарлаа хандуулах ёстой. Олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь кампанит ажлыг амжилттай болгоход, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлийн гишүүдийн талаар эерэг мэдээллийг түгээн дэлгэрүүлэхэд амин чухал юм.

Зөвлөмж 8: Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх тоо баримт цуглуулах ажлыг сайжруул

Олон улсын түвшинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн тоо баримтыг цуглуулах арга зүйг боловсруулж, өөр өөр соёлд туршиж, тохируулах шаардлагатай. Тоо баримтыг стандартчилж, олон улсын түвшинд түүнийг харьцуулах боломжтой болгож, хөгжлийн бэрхшээлийн бодлого болон НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийн үндэсний болон олон улсын түвшин дэх хэрэгжилтийн дэвшилд мониторинг хийхэд ашиглана.

Хөгжлийн бэрхшээлийг үндэсний тоо баримт цуглуулахдаа үндэсний түвшинд хамруулах ёстой. Үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэнд – олон улсын ангилалын дагуу хөгжлийн бэрхшээлийн талаар нэгдсэн нэг тодорхойлолттой байх нь тоо баримтыг олон улсын түвшинд харьцуулах боломж олгоно. Эхний алхам нь үндэсний хүн амын тооллогыг Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх Нэгдсэн Үндэстний Вашингтоны бүлэг болон Нэгдсэн Үндэстний Статистикийн Хорооны зөвлөмжийн дагуу явуулна. Өртөг хямд, үр дүнтэй хандлагыг хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх асуудал, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлийн модулийн одоо хэрэглэж байгаа загвар судалгаандаа нэмж оруулах шаардлагатай. Тоо баримт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дэд бүлгийн талаарх мэдээлэл, хандлага, хэв загварыг илрүүлэхийн тулд хүн амын онцлогоор салсан байх ёстой.

Түсгайлсан хөгжлийн бэрхшээлийн судалгаагаар хөгжлийн бэрхшээлийн шинж чанарын талаарх (тухайлбал, тархалт, хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх эрүүл мэндийн нөхцөл байдал, үйлчилгээний хэрэгцээ болон ашиглах байдал, амьдралын чанар, боломжууд болон сэргээн засалтын хэрэгцээ гэх мэт) иж бүрэн мэдээлэл авч болно.

Зөвлөмж 9: Хөгжлийн бэрхшээлийн талаар судалгааны ажил хийхийг дэмжиж, түүнийг бэхжүүл

Судалгааны ажил нь хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлийн бодлого, хөтөлбөрүүдийг мэдээлэх, нөөц бололцоог үр дүнтэйгээр хуваарилах зэрэгт чухал юм.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх судалгааны ажлыг дараах салбаруудад хийхийг энэ тайлан санал болгож байна. Үүнд: хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх орчны хүчин зүйлсийн нөлөө (бодлого, бие бялдын орчин, хандлага) ба түүнийг хэрхэн хэмжих; хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралын чанар, сайн сайхан байдал; өөр өөр нөхцөл байдалд саад бэрхшээлийг даван туулахад юу тус болох; хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан үйлчилгээ, хөтөлбөрийн үр дүн.

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаар судлаачдыг бэлдэх нь маш чухал. Судалгааг зарчмын хувьд мэргэшүүлэх хэрэгтэй: эпидимиологи, хөгжлийн бэрхшээлийн судалгаа, эрүүл мэнд, сэргээн засалт, тусгай боловсрол, эдийн засаг, социологи, олон нийтийн бодлого гэх мэт. Хөгжиж байгаа орны их сургуулиудыг дунд болон өндөр орлоготой орнуудтай холбох, олон улсын түвшинд суралцах зэрэг судалгааны боломжууд нь тус болж болно.

Зөвлөмжийг үйл ажиллагаа болгох

Эдгээр зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэхийн тулд шийдвэр гаргач хүмүүс гол хүмүүс өргөн хүрээтэйгээр оролцож, хүсэл зоригтойгоор үйл ажиллагаануудыг зохион байгуулах шаардлагатай. Үндэсний төвшинд засгийн газрууд төдийгүй бусад хүмүүс чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Доор дурдсан талууд дараах үйл ажиллагаануудыг хийж болохыг онцолж байна. Үүнд:

Засгийн газарт:

- НҮБ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцитай нийцүүлж одоо ашиглаж байгаа хууль, тогтоомж, бодлогоо тоймлон харж дахин сэргээх, механизмыг сахиулах, хуулийг мөрдөх ажиллагааг дахин сэргээ
- Тулгарч буй саад бэрхшээл, дутагдлыг илрүүлэхийн тулд хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой болон ерөнхий бодлого, тогтолцоо, үйлчилгээг тоймлон харж, тэдний даван туулах үйл ажиллагааг төлөвлө
- Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруул. Түүн дотроо зохицуулах, мониторинг хийх, салбарууд үйл ажиллагаагаа тайлагнах механизм, хүлээх хариуцлагыг тодорхой зааж өгөх хэрэгтэй
- Үйлчилгээний стандартыг танилцуулж, хуулийг мөрдүүлж, хянаж, үйлчилгээний хүртээмж, хангамжийг тохируул
- Хөгжлийн бэрхшээлийн үндэсний стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд тохирох хөрөнгө, санхүү болон олон нийтийн үйлчилгээнд тохирох нөөц бололцоог хуваарил
- Дэд бүтцийн үндэсний стандарт боловсруулж, хуулийг барилга, тээвэр, мэдээлэл болон харилцаанд мөрдөх
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ядуурлаас хамгаалах, ядуурлыг бууруулах хөтөлбөрүүдээс ашиг хүртэх үйл ажиллагаануудыг танилцуулах
- Үндэсний тоо баримт цуглуулах тогтолцоонд хөгжлийн бэрхшээлийг хамруулж, боломжтой бол хөгжлийн бэрхшээлийн тоо баримтыг салгаж гаргах
- Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ойлголт мэдлэгийг нэмэгдүүлэхийн тулд харилцааны кампанит ажлуудыг хэрэгжүүлэх
- Хүний эрхийн болон хууль тогтоолууд хэрэгжээгүй талаарх гомдлыг хүлээн авах сувгийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст болон гуравдагч талуудад бий болгох

Нэгдсэн Үндэстний төрөлжсөн байгууллагууд болон хөгжлийн байгууллагуудад:

- Хөгжлийн бэрхшээлийг хөгжлийн тусламжийн хөтөлбөрүүдэд твин-трак хандлагыг ашиглаж хамруулах
- Нэн тэргүүний санаачлагуудыг зөвшөөрөх, суралцах, үйл ажиллагааны давталтыг багасгахын тулд мэдээлэл солилцож, үйл ажиллагаануудыг зохицуул
- Улс орнуудад чадавхийг бэхжүүлэх, одоо хэрэгжиж байгаа бодлого, тогтолцоо, үйлчилгээг бэхжүүлэх техникийн тусламж үзүүл – тухайлбал сайн туршлагыг хуваалцах
- Олон улсын түвшинд харьцуулж болохуйц судалгааны аргыг боловсруулахад хувь нэмрээ оруулах
- Хөгжлийн бэрхшээлийн тоо баримтыг статистикийн хэвлэлд байнга хамруулж байх

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн байгууллагуудад:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст эрхийг нь ойлгуулах, бие дааж амьдрах болон чадвараа хөгжүүлэх талаар мэдлэг олгож туслах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд болон тэдний гэр бүлийнхэнд нь боловсролд хамруулахын чухлыг ойлгуулж туслах
- Үйлчлүүлэгчдийн үзэл бодлыг олон улсын, үндэсний болон орон нутгийн шийдвэр гаргагч нарт, үйлчилгээ үзүүлэгчдэд илэрхийлэх ба тэдний эрхийн талаар өмгөөлж ярих (адвокат хийх)
- Үйлчилгээг үнэлэх болон мониторинг хийхэд хувь нэмрээ оруулах, мөн үйлчилгээг сайжруулахад тустай судалгааны ажлыг хийхэд судлаач нартай хамтран ажиллах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн талаар олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэхийг дэмжих – тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээл – тэгш байдлын талаар сургалт зохион байгуулах, кампанит ажил зохиох
- Орчин, тээвэр, болон бусад үйлчилгээ, тогтолцоонд саад тотгорыг арилгахын тулд аудит хийх

Үйлчилгээ үзүүлэгчдэд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамруулахгүй байх бие бялдрын болон мэдээллийн саад бэрхшээлүүдийг олохын тулд орон нутгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бүлэгтэй түншиж хүртээмжийн талаар аудит хийх
- Хөгжлийн бэрхшээлийн талаар ажилтнууд нь сургалтанд хамрагдсан байх, сургалтыг боловсруулах, явуулахдаа үйлчилгээг хүртэгчдийг хамруулж сургалтыг зохион байгуулах
- Шаардлагатай бол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлийн гишүүдтэй зөвлөлдөж хувь хүний үйлчилгээний төлөвлөгөө боловсруулах
- Үйлчилгээг зохицуулах болон интеграцчилахын тулд кэйс менежмент, илгээх тогтолцоо, электрон тэмдэглэгээг танилцуулах
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст эрхийг нь, мөн гомдол гаргах механизмыг мэдээлэх

Академийн институтуудад:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан, ажилтныг элсэн орох, оролцоход тулгарах саад бэрхшээлийг арилгах
- Мэргэжлийн сургалтанд хөгжлийн бэрхшээлийн талаар тохирох мэдээллийг хүний эрхийн зарчим дээр үндэслэж олгох
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдралын талаар болон хөгжлийн бэрхшээлтэй

болгож байгаа саад бэрхшээлийн талаарх судалгааг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн байгууллагуудтай зөвлөлдөж хийх

Хувийн салбарт:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ажилд авах боломж нь бусадтай адил, ажлын нөхцөл байдлыг хангасан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон ажилтнаа буцаад ажилдаа ирэхэд нь ажилдаа орохыг нь дэмжих гэх мэтээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хөдөлмөр эрхлэлтийг чиглүүл
- Жижиг санхүүжилт авахад нь тулгарах саад бэрхшээлийг арилгавал хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс өөрсдийнхөө бизнесийг хөгжүүлж чадна
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлийн гишүүдэд чанартай үйлчилгээ үзүүлэх
- Олон нийтийн барилга байгууламж, албан тасалгаа, байшин гэх мэтийн барилгын төслүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тохирсон дэд бүтцийг бий болгохыг баталгаажуулах
- Мэдээлэл, харилцааны технологийн бүтээгдэхүүнүүд, систем, үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хүртээмжтэй болгохыг баталгаажуулах

Хамт олонд:

- Өөрсдийнхөө итгэл үнэмшил, хандлагыг өөрчлөхийг уриалан дуудаж, сайжруул
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хамт олон дотроо оролцуулах, хамруулахыг дэмж
- Сургууль, амралтын газар, соёлын газрууд болон хамт олны орчин хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хүртээмжтэй (дэд бүтцийг хангасан) байгаа эсэхийг баталгаажуул
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг доромжлох, хүч хэрэглэх явдлын эсрэг тэмц

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд:

- Бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстээ туслаж, сургаж, мэдээллээр хангаж, зөвлөгөө өгөх
- Орон нутгийн хамт олон дотроо хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг дэмжих
- Олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх болон нийгмийн маркетингийн кампанит ажлуудад хамрагдах
- Өөрчлөлт хийхэд шаардлагатай нэн тэргүүний ажлуудыг тодорхойлох, бодлогод нөлөөлөх, үзүүлж буй үйлчилгээг нэг хэвэнд оруулахын тулд (олон улсын, үндэсний болон орон нутгийн) хурал, цуглаанд оролцох
- Судалгааны төслүүдэд оролцох

Дүгнэлт

НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц өөрчлөлт хийх санамжийг бий болгосон. Энэхүү Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн одоогийн нөхцөл байдлыг баримжаалж өгч байна. Өөрөөр хэлбэл энэхүү баримт бичгэнд цаашдаа судалгааны ажил хийж, бодлогыг боловсронгуй болгох шаардлага байгааг онцлон тэмдэглэж байна. Энэ дурдагдсан зөвлөмжүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг хөгжин дэгжих болон тэднийг хамруулсан нийгмийг бий болгоход хувь нэмрээ оруулж чадна.

Ашигласан материалууд:

1. Дэлхийн өвчний ачаалал: 2004 шинэчилсэн хувилбар, Женев, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага, 2008 он
2. Грех С. Гватемалагийн хөдөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдрах нь: ядуурлын үр нөлөө болон холбоосуудыг олж мэдэх нь. *Хөгжлийн бэрхшээл, Хамт олон ба Сэргээн засалтын олон улсын журнал*, 2008 он, 7 (2) (http://ijdc.ca/VOL07_02_CAN/articles/grach/shtml, 2010 оны 8-р сарын 4нд хандсан)
3. Грамменос С. *Өвчин, хөгжлийн бэрхшээл ба нийгмийн хамрагдалт*. Дублин, Амьрах болон ажиллах нөхцлийг сайжруулах Европын Сан, 2003 он (<http://www.eurofound.europa.eu/pub-docs/2003/35/en/1/ef0335en.pdf>, 2010 оны 8-р сарын 6нд хандсан)
4. Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Судалгаа. Женев, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага, 2002-2004 (<http://www.who.int/health-info/survey/en/> 2009 оны 12-р сары 9нд хандсан)
5. Нэгдсэн үндэстний Хүүхдийн сан, Уисконсиний Их сургууль. *Хөгжиж байгаа орнуудын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг мониторинг хийх: олон үзүүлэлттэй багц судалгааны үр дүн*. Нью Йорк, Нэгдсэн үндэстний Хүүхдийн сан, 2008 он
6. Байнз Х, Лей П ба бусад. *Боловсролын сая сая хаягдсан зүйлүүд: хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг ЕФА, FTI процессоор болон үндэсний салбарын төлөвлөгөөгөөр дамжуулж боловсролд хамруулах*. Милтон Кейнез, Дэлхийн Зөн Англи, 2007 он (http://www.worldvision.org.uk/upload/pdf/Education%27s_Missing_Millions_-_Main_Report.pdf 2009 оны 10-р сарын 22нд хандсан)
7. Айде АХ ба бусад. *Зимбабвегийн үйл ажиллагааны хязгаарлалтай хүмүүсийн амьдралын нөхцөл байдал: төлөөлөгчийн газар, бүсийн судалгаа*. Осло, SINTEF, 2003a (<http://safod.org/Images/LCZimbabwe.pdf> 2009 оны 11-р сарын 9нд хандсан)
8. Айде АХ, ван Руу А, Лоэб МЭ. *Намибийн үйл ажиллагааны хязгаарлалтай хүмүүсийн амьдралын нөхцөл байдал: төлөөлөгчийн газар, үндэсний судалгаа*. Осло, SINTEF, 2003b (<http://safod.org/Images/LCNamibia.pdf> 2009 оны 11-р сарын 9нд хандсан)
9. Лоэб МЭ, Айде АХ ба бусад. *Малаувигийн үйл ажиллагааны хязгаарлалтай хүмүүсийн амьдралын нөхцөл байдал: үндэсний төлөөлөгчийн судалгаа*. Осло, SINTEF, 2004 (<http://safod.org/Images/LCMalawi.pdf> 2009 оны 11-р сарын 9нд хандсан)
10. Айде АХ, Лоэб М. *Замбийн үйл ажиллагааны хязгаарлалтай хүмүүсийн амьдралын нөхцөл байдал: үндэсний төлөөлөгчийн судалгаа*. Осло, SINTEF, 2006 (<http://sintef.no/upload/Helse/Levek%C3%A5r%20og%20tjenester/ZambiaCweb.pdf> 2011 оны 2-р сарын 15нд хандсан)
11. *Энэтхэгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс: хүсэл эрмэлзлээс үр дүн рүү*. Вашингтон, ДС, Дэлхийн банк 2009 он
12. МкФарлане Л, Мклин Ж. Шууд асрамжийн ажилтнуудад зориулсан боловсрол ба сургалт. *Нийгмийн ажлын боловсрол*, 2003, 22:385-399. Doi:10.1080/02615470309140
13. *Хүн амын тооллогын хөгжлийн бэрхшээлийн асуултыг турших нь*. Канберра, Гэр бүл ба Хамт олны статистикийн хэлтэс, Австралийн Статистикийн газар, 2003 он
14. *Хөгжлийн бэрхшээл, насжил ба асран хамгаалагчид: товч дүгнэлт*, 2003 он (No.4430.0) Канберра, Австралийн Статистикийн газар, 2004 (<http://tinyurl.com/ydr4pbh>, 2009 оны 12-р сарын 9нд хандсан)
15. *Канадын хөгжлийн бэрхшээлийн дэмжлэг, 2001: оролцооны ба үйл ажиллагааны хязгаарлалтын судалгаа*. Оттава, Канадын Статистик, 2001 (<http://statcan.ca/english/freepub/89-580-XIE/help.htm> 2007 оны 8-р сарын 30нд хандсан)
16. *Канадын 5-14 насны хүүхэд болон насанд хүрсэн хүмүүсийн үйлчилгээ, дэмжлэг: хэрэгцээ ба ангалын талаарх тоо баримтанд хийсэн дүн шинжилгээ*. Оттава, Канадын

Нийгмийн хөгжлийн зөвлөл, 2004 (<http://www.socialunion.ca/pwd/titlw.html> 2007 оны 8-р сарын 30нд хандсан)

17. *Шинэ Зеландад хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдрах нь*: 2001 оны хөгжлийн бэрхшээлтэй өрхийн судалгаа ба 2001 оны оршин суугч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн судалгаа. Веллингтон, Шинэ Зеландын Эрүүл мэндийн яам, 2004 (<http://moh.govt.nz/moh.nsf/238fd5fb4fd051844c256669006aed57/8fd2a69286cd6715cc256f33007aade4?OpenDocument> 2007 оны 8-р сарын 30нд хандсан)
18. Кеннеди Ж. Хөгжлийн бэрхшээлтэй насанд хүрсэн хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралын тусламжийн хангагдаагүй болон хангамж дутуу туслах болон өдөр тутмын үйл ажиллагаанууд: 1994-1995 оны хөгжлийн бэрхшээлийн судалгааны тооцоо. *Эмнэлгийн тусламж*, 2001,39:1305-1312. Doi:10.1097/00005650-200112000-00006 PMID:11717572
19. *Америкийн бүсийн тайлан 2004*. Чикаго, ИЛ, Олон улсын хөгжлийн бэрхшээлийн эрхийн монитор, 2004 (<http://www.idrmnet.org/content.cfm?id=5E5A75andm=3> 2010 оны 2-р сарын 9нд хандсан)
20. *Азийн бүсийн тайлан 2005*. Чикаго, ИЛ, Олон улсын хөгжлийн бэрхшээлийн эрхийн монитор, 2005 (<http://www.idrmnet.org/content.cfm?id=5E5A75andm=3> 2010 оны 2-р сарын 9нд хандсан)
21. *Европын бүсийн тайлан 2007*. Чикаго, ИЛ, Олон улсын хөгжлийн бэрхшээлийн эрхийн монитор, 2007 (<http://www.idrmnet.org/content.cfm?id=5E5A75andm=3> 2010 оны 2-р сарын 9нд хандсан)
22. Михаилакис Д. *Хөгжлийн бэрхшээлийн бодлогын талаарх засгийн газрын үйл ажиллагаа: дэлхийн судалгаа*. Стокгольм, Бие дааж амьдрах институт, 1997 (http://www.independentliving.org/standardrules/UN_Answers /UN.pdf 2010 оны 2-р сарын 10нд хандсан)
23. Хауаланд Х, Аллен С. *Сонсголгүй хүмүүс ба хүний эрх*. Хелсинки, Сонсголгүй хүмүүсийн дэлхийн холбоо ба Сонсголгүй хүмүүсийн Шведийн үндэсний нийгэмлэг, 2009 он
24. Филмер Д. Хөгжиж байгаа орны хөгжлийн бэрхшээл, ядуурал, ба сургуульд хамрагдалт: 14 өрхийн судалгаа. *Дэлхийн банкны эдийн засгийн тойм*, 2008,22:141-163. Doi:10.1093/wber/lhm021
25. *Өвчин, хөгжлийн бэрхшээл ба ажил: саад бэрхшээлийг арилгах нь. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын гишүүн орнуудын ололтууд*. Парис, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага, 2010 он
26. *Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрүүл мэндийн тусламжийн хэрэгцээ ба туршлагыг ойлгох нь*. Менло Парк, СА, Кайзерын гэр бүлийн сан, 2003 он

